

Stratifikacija

Bezuh, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:159959>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Student:

Ines Bezuh

ZAVRŠNI RAD

STRATIFIKACIJA

Kolegij:

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Osnove sociologije

Mentor:

dr. sc. Ksenija Grubišić

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Ines Bezuh pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ines Bezuh, v.r.

Sadržaj

1.	UVOD	1
1.1.	Problem i predmet rada	2
1.2.	Istraživački ciljevi i pitanja	2
1.3.	Struktura rada	3
2.	TEORIJSKI OKVIR	4
2.1	Povijesne perspektive društvene stratifikacije	6
2.1.1	Rane teorije društvene stratifikacije	7
2.2	Teorije društvene stratifikacije u 20. stoljeću	9
2.3.	Suvremene teorije stratifikacije	12
2.3.1.	Funkcionalizam	12
2.3.2.	Teorija sukoba	12
2.3.3.	Simbolički interakcionizam	13
3.	DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U SUVREMENIM DRUŠTVIMA	14
3.1.	Dimenzije društvene stratifikacije	15
3.1.1.	Ekonomska stratifikacija	15
3.1.2.	Društvena stratifikacija (obrazovanje i zanimanje)	18
3.1.3.	Politička stratifikacija danas	20
3.2.	Društvena mobilnost	22
3.2.1.	Socijalni status	24
3.2.2.	Markeri socijalnog statusa	26
4.	DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA I DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI	30
4.1.	Sloboda i jednakost u društvu	30
4.2.	Spol, rasa i etnička pripadnost	31
5.	ZAKLJUČAK	34
6.	LITERATURA	36

1. UVOD

Društvena stratifikacija je hijerarhijski raspored pojedinaca ili grupa u društvu na temelju različitih čimbenika kao što su bogatstvo, prihodi, obrazovanje, rasa, MOĆ.... Ovaj sustav rezultira nejednakim pristupom resursima i mogućnostima, što dovodi do strukturiranog oblika nejednakosti gdje određene skupine uživaju veće privilegije i prednosti u odnosu na druge. Društvena stratifikacija temeljni je aspekt društvene organizacije koji utječe na svaki aspekt života, od pristupa zdravstvenoj skrbi i obrazovanju do političkog predstavljanja i društvene mobilnosti.

Društvena stratifikacija različito se manifestira u različitim društvima. Sustav socijalne stratifikacije prisutan je koliko je staro i ljudsko društvo. Pri proučavanju starih civilizacija, redovito se analizira i društvena stratifikacija. Primjerice u mezopotamskim društvima karakteristično je bilo da je na vrhu kralj koji se smatrao i bogom, zatim velika svećenica, zatim svećenici, pisari, vojnici... Danas se nerijetko ističe grčka demokracija kao primjer demokratskim društvima, no i u tom društvu bila je značajno istaknuta stratifikacija te je svega 50 % stanovništva imalo slobodu. Svojom krutošću ističe se i indijski kastinski sustav. Kastinski sustav diktira nečije zanimanje, društvene interakcije i izgleda za brak, s malo prostora za društvenu mobilnost. Zajedničko svim navedenim društvima je da je društveni položaj određen rođenjem te je bilo kakva promjena društvenog statusa bila gotovo nemoguća.

Nasuprot tome, s vremenom je društvo došlo do klasnog sustava. Klasni je sustav tipičniji za industrijalizirane nacije. Granice su postale fluidnije te su omogućavale društvenu mobilnost temeljenu na individualnim postignućima, obrazovanju i ekonomskom uspjehu. Međutim, čak i u tim društvima, prepreke poput sustavnog rasizma i ekonomske nejednakosti ograničavale su mobilnost.

Povijesno gledano, feudalna Europa pokazala je jasan sustav stratifikacije kroz hijerarhiju plemića, svećenstva i kmetova. Taj se sustav uglavnom temeljio na vlasništvu nad zemljom, pri čemu je plemstvo imalo značajnu moć i kontrolu nad resursima, dok su kmetovi obrađivali zemlju s ograničenim pravima i slobodama. U suvremeno doba, socijalna stratifikacija može se uočiti u oštrim ekonomskim razlikama između bogatih i siromašnih u kapitalističkim društvima. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama, gornjih 1 % stanovništva kontrolira značajan dio bogatstva zemlje, dok se mnogi pojedinci bore sa siromaštvom i ograničenim pristupom osnovnim

uslugama. Ova ekonomska podjela naglašava upornu prirodu društvene stratifikacije i njezin utjecaj na moderna društva.

Razumijevanje društvene stratifikacije bitno je za rješavanje pitanja nejednakosti i socijalne pravde. Poimanje društvene stratifikacije omogućuje pojedincu, ali i društvu da shvati kako su moć i resursi raspoređeni unutar društva i posljedice koje ta raspodjela ima na pojedince i zajednice. Konačni rezultat proučavanja mora voditi do društva koje je pravednije i u kojemu je jednakost jedno od temeljnih načela.

Danas se u suvremenim društvima uglavnom govori o ekonomskoj stratifikaciji. Ekonomska društvena stratifikacija utječe na pristup zapošljavanju, obrazovanju i zdravstvenoj skrbi. Na primjer, pojedinci s nižim socioekonomskim statusom mogu se suočiti s preprekama u pristupu kvalitetnom obrazovanju, što zauzvrat utječe na njihove izgleda za zapošljavanje i razine prihoda. Politički, stratifikacija utječe na zastupljenost i sudjelovanje, pri čemu marginalizirane skupine često imaju manju političku moć i utjecaj. To može dovesti do politika koje favoriziraju elitu i pogoršavaju postojeće nejednakosti. Na taj način, kretati se kroz društvene slojeve i danas predstavlja velik izazov.

1.1. Problem i predmet rada

Društvena stratifikacija, hijerarhijski raspored pojedinaca ili grupa na temelju čimbenika kao što su bogatstvo, prihod, rasa, obrazovanje i moć, ostaje sveprisutan i uporan problem u suvremenim društvima. Strukturirana nejednakost dovodi do nejednakog pristupa resursima i mogućnostima, što značajno utječe na ekonomske, političke i društvene živote pojedinaca. Unatoč napretku tehnologije, obrazovanja i politike, društveno raslojavanje nastavlja se manifestirati u različitim oblicima.

Primarni problem kojim se ovaj rad bavi je potreba za sveobuhvatnim razumijevanjem povijesnih i suvremenih teorija društvene stratifikacije i procjenom njezina utjecaja na demokratske vrijednosti. Nadalje, rad nastoji identificirati učinkovite političke mjere koje se mogu provesti kako bi se smanjila društvena nejednakost i promicala veća socijalna jednakost.

1.2. Istraživački ciljevi i pitanja

Primarni cilj istraživanja:

Analiza društvene stratifikacije u suvremenim društvima.

Sekundarni ciljevi istraživanja:

1. Prikazati teorijsku analizu pojma socijalna stratifikacija
2. Prikazati socijalnu stratifikaciju društava u prošlosti
3. Prikazati različite aspekte socijalne stratifikacije danas

Istraživačka pitanja:

Koje su ključne povijesne i suvremene teorije društvene stratifikacije i kako su se razvijale tijekom vremena?

Kako društvena stratifikacija utječe na demokratske vrijednosti kao što su sloboda i jednakost u modernim društvima?

Koje se političke mjere mogu provesti kako bi se učinkovito smanjila socijalna nejednakost i promicala socijalna jednakost?

Ciljevi rada i istraživačka pitanja osmišljena su tako da budu jasna, fokusirana i da ih je moguće istražiti, čime se osigurava da vode istraživanje na strukturiran i smislen način.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od pet glavnih poglavlja. Prva dva poglavlja su uvodna poglavlja. U prvom poglavlju prikazan je uvod u rad te struktura rada, a u drugom poglavlju prikazana je teorijska pozadina o samom istraživanju kako bi se razumjelo pojmove koji se koriste te kako bi se suvremene teorije mogle povezati s već postojećima. Treće i četvrto poglavlje prikazali su društvenu stratifikaciju danas. U trećem je poglavlju prikazana društvena stratifikacija u suvremenim društvima. Prikazani su i pokazatelji prema kojima se mjeri razina stratificiranosti te načini na koje se pojedinac može kretati kroz društvene slojeve. U petom poglavlju prikazan je odnos stratificiranosti suvremenih društava i pojmova slobode i jednakosti. Poseban je osvrt stavljen na to što zapravo nedostaje u suvremenim društvima kako bi se moglo govoriti o jednakim predispozicijama za sve. Posljednje je poglavlje zaključak rada u kojemu se donose zaključci o suvremenom društvu te se daju preporuke za daljnja istraživanja.

2. TEORIJSKI OKVIR

U uvodu u teorijski dio rada prvo će se predstaviti teorija sociologa Davisa i Moorea. Izabrana je upravo ta teorija zbog toga što navedeni autori smatraju kako je nejednakost neophodna, štoviše, potrebna u ljudskom društvu.

Davis i Moore tvrde da je društvena nejednakost i neizbježna i nužna za pravilno funkcioniranje društva. Smatraju da različite uloge i položaji u društvu zahtijevaju različite razine vještina i odgovornosti, te stoga moraju biti nagrađeni u skladu s time kako bi se osigurala učinkovitost i produktivnost. Svoju teoriju baziraju na četiri stupa:

1. Osobe se mogu kretati kroz društveni položaj ovisno o razini postignuća i doprinosa društvu
2. Osobe moraju dobiti nagrade bazirano na važnosti uloge koju obavljaju
3. Osobama odgovarajućih vještina moraju se pridružiti odgovarajuće uloge
4. Socijalna stratifikacija pridonosi stabilnosti društva¹

1. Osobe se mogu kretati kroz društveni položaj ovisno o razini postignuća i doprinosa društvu

Meritokracija: Davis-Mooreova teza tvrdi da sustav društvene stratifikacije omogućuje pojedincima da se kreću gore ili dolje na društvenoj ljestvici na temelju njihovih postignuća. Ovaj meritokratski sustav znači da su oni koji ulože vrijeme, trud i pokažu inteligenciju nagrađeni višim statusom, dok oni koji ne ispunjavaju društvena očekivanja mogu iskusiti pad na društvenoj ljestvici.²

Motivacija: Mogućnost društvene mobilnosti motivira pojedince da marljivo rade i teže uspjehu jer znaju da njihovi naponi mogu dovesti do poboljšanog društvenog položaja. Ovo stalno stanje budnosti i truda pomaže u održavanju dinamičnog i progresivnog društva.³

2. Osobe moraju dobiti nagrade bazirano na važnosti uloge koju obavljaju

¹ Hauhart, R. C., *The Davis-Moore theory of Stratification: The Life Course of a Socially Constructed Classic*, *The American Sociologist*, vol. 34, br. 4, 2003., str. 7.

² Cullen, J. B.; Novick, S. M., *The Davis-Moore Theory of Stratification: A Further Examination and Extension*, *American Journal of Sociology*, vol. 84, br. 6, 1979., str. 1430–1432.

³ *Ibid.* str. 1433.

Važnost i nagrada: Davis i Moore tvrde da zanimanja od vitalnog značaja za dobrobit i funkcioniranje društva, kao što su liječnici, inženjeri i nastavnici, imaju visok status i nagrade. Ove uloge obično zahtijevaju opsežno obrazovanje i obuku, što opravdava veće nagrade.

Jasnoća i napor: Nasuprot tome, poslovima koji se smatraju manje ključnima za društvenu dobrobit dodjeljuje se niži status i nagrade jer zahtijevaju manje vještina i obuke. Ovo jasno razgraničenje profesionalnog statusa potiče pojedince da teže ulogama visokog statusa, čime se povećava ukupna društvena produktivnost.⁴

3. Osobama odgovarajućih vještina moraju se pridružiti odgovarajuće uloge

Usklađivanje vještina i uloga: Učinkovito funkcioniranje društva postiže se kada se pojedincima s potrebnim vještinama i iskustvom pridruže odgovarajuće uloge. Ovo usklađivanje osigurava da se zadaci obavljaju učinkovito i kompetentno, pridonoseći ukupnoj društvenoj učinkovitosti.

Opstanak najsposobnijih: Striktno se pridržavajući načela evolucijske etike gdje najsposobniji pojedinci zauzimaju najvažnije uloge, društvo osigurava da se njegove ključne funkcije obavljaju optimalno. Ovaj pristup promiče izvrsnost i kompetenciju u različitim područjima.⁵

4. Socijalna stratifikacija pridonosi stabilnosti društva

Društveni poredak: Društvena stratifikacija pomaže uspostaviti jasne i krute društvene hijerarhije temeljene na urođenim karakteristikama poput inteligencije i talenta. Uređenost društvenog poretka doprinosi stabilnosti društva provođenjem dosljednih normi ponašanja i očekivanja u različitim društvenim slojevima.

Jedinstvene norme: Uspostavljanje jedinstvenih normi i standarda ponašanja pomaže u održavanju reda i predvidljivosti u društvu. Norme jedinstvenosti osiguravaju da pojedinci znaju svoje uloge i odgovornosti, što podržava glatko funkcioniranje društva i minimizira sukobe i nered.⁶

Dok Davisova i Mooreova funkcionalistička perspektiva naglašava uočene prednosti društvene stratifikacije, postoje i vrlo veliki nedostaci socijalne stratifikacije, a nedostaci su prepoznati vrlo brzo. Jedna od glavnih kritika je pretjerano naglašavanje meritokracije. Kritičari tvrde da teorija

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* str. 1434.

⁶ *Ibid.* str. 1435.

pridaje preveliku važnost individualnom trudu i zaslugama te na taj način zanemaruje strukturalne nejednakosti i prepreke koje ometaju jednake mogućnosti za sve pojedince. Ovaj previd ne priznaje da čimbenici kao što su socioekonomsko porijeklo, rasa, spol i druge društvene odrednice mogu značajno utjecati na sposobnost pojedinca da uspije, bez obzira na njegov trud ili talent.⁷

Druga kritika je da se čini da teorija opravdava i legitimira društvenu nejednakost. Autori tvrde da je društvena stratifikacija pravedna i neophodna za funkcioniranje društva, perspektiva Davisa i Moorea može se protumačiti kao podržavanje *statusa quo* bez rješavanja negativnih učinaka na marginalizirane skupine. To može dovesti do zanemarivanja sustavnih pitanja i nepravdi koje održavaju nejednakost, kao što su diskriminacija, nedostatak pristupa kvalitetnom obrazovanju i ekonomske razlike. Posljedično, teorija se često smatra neosjetljivom na borbe s kojima se suočava stanovništvo u nepovoljnom položaju.⁸

Na kraju, teorija Davisa i Moorea nastoji podcijeniti ulogu dinamike moći i prisile u održavanju društvenih hijerarhija. Kritičari ističu da perspektiva previđa kako bi dominantne skupine mogle manipulirati društvenim sustavima i institucijama kako bi sačuvale svoje privilegije i status. Ovo zanemarivanje odnosa moći znači da teorija ne objašnjava u potpunosti kako se društvena stratifikacija pojačava i održava kroz mehanizme kontrole i dominacije. Kao rezultat toga, funkcionalističko gledište može propustiti prepoznati složenost i nepravdu svojstvenu društvenoj stratifikaciji, čime se ograničava njegova moć objašnjenja i primjenjivost u rješavanju suvremenih društvenih pitanja.⁹

2.1 Povijesne perspektive društvene stratifikacije

Fenomen socijalne stratifikacije uočen je vrlo rano. Iz najstarijih pisanih izvora, temeljnih civilizacijskih i religijskih tekstova, vidljiva je snažna prisutnost socijalne stratifikacije, a tekstovi su uglavnom usmjereni prema opravdanju takvih sustava. Iako su borbe za jednakost također dugo prisutne u civilizacijama, prva tri autora koja su se sustavno bavila proučavanjem socijalne stratifikacije bili su Karl Marx, Max Weber i Emile Durkheim.

⁷ Bromley, M., *Davis and Moore on Education*, 2019., dostupno na: <https://www.tutor2u.net/sociology/reference/davis-and-moore-on-education> (21. lipnja 2024.).

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

2.1.1 Rane teorije društvene stratifikacije

Karl Marx

Teorija društvene stratifikacije Karla Marxa u osnovi je kritika kapitalističkog sustava. Prema Marxu, društvo je podijeljeno na dvije primarne klase na temelju njihovog odnosa prema sredstvima za proizvodnju: buržoaziju i proletarijat. Buržoazija ili kapitalisti posjeduju sredstva za proizvodnju, kao što su tvornice, zemljište i strojevi, i tako kontroliraju resurse potrebne za proizvodnju dobara i usluga. Nasuprot tome, proletarijat, ili radnička klasa, ne posjeduje ta sredstva za proizvodnju i mora prodati svoj rad buržoaziji u zamjenu za plaću.¹⁰

Marx je tvrdio da ova ekonomska podjela dovodi do inherentnog klasnog sukoba. Buržoazija, vođena profitnim motivima, iskorištava rad proletarijata, koji je često plaćen manje od vrijednosti roba i usluga koje proizvode. Ovo izrabljivanje stvara ekonomsku nejednakost i društvene napetosti. Marx je vjerovao da će proletarijat na kraju postati svjestan svoje eksploatacije, što će dovesti do klasne svijesti. Ta bi svijest potaknula revoluciju, koja bi rezultirala rušenjem kapitalizma i uspostavom besklasnog društva u kojem su sredstva za proizvodnju u kolektivnom vlasništvu, čime bi se eliminiralo klasno izrabljivanje.¹¹

Max Weber

Max Weber proširio je Marxove ideje te je ponudio složeniji, višedimenzionalni pogled na društvenu stratifikaciju. Weber je priznao važnost ekonomskih čimbenika, ali je tvrdio da društvenu stratifikaciju ne određuje samo klasa (ekonomski položaj). Uveo je dvije dodatne dimenzije: statusnu i stranačku.¹²

Klasa: Odnosi se na nečiji ekonomski položaj, posebno njihov odnos prema sredstvima za proizvodnju i njihovim tržišnim vještinama i imovini.

¹⁰ Šporer, Ž., *Društvene klase*, u: Šonje, V. (ur.), Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drustvene-klase> (21. lipnja 2024.).

¹¹ *Ibid.*

¹² Šporer, Ž., *Stratifikacija*, u: Šonje, V. (ur.), Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stratifikacija> (21. lipnja 2024.).

Status: Odnosi se na društvenu čast ili prestiž. Ova dimenzija odražava kulturne i društvene razlike koje ljudi prave, a koje nisu uvijek u skladu s ekonomskim statusom. Na primjer, ugledni profesor može imati visok status, ali ne nužno i visoko ekonomsko bogatstvo.¹³

Stranka: Uključuje moć i politički utjecaj. Ova dimenzija uključuje sposobnost pojedinaca ili grupa da utječu na društveno djelovanje i donose odluke koje utječu na društvo. Politička pripadnost i organizacije, uključujući političke stranke, sindikate i interesne skupine, postaju prepoznate te dobivaju sve veću društvenu ulogu.¹⁴

Weber je tvrdio da se te dimenzije često preklapaju, ali mogu biti i neovisne jedna o drugoj. Ovaj višedimenzionalni pristup pruža nijansiranije razumijevanje društvene stratifikacije, te prepoznaje da su društvene hijerarhije oblikovane kombinacijom ekonomskih, društvenih i političkih čimbenika.¹⁵

Weber je prepoznao da klasno društvo nije dobro, no za razliku od Marxa, Weber je shvatio da ni u potpunosti besklasno društvo ne može opstati.

Émile Durkheim

Émile Durkheim pristupio je društvenoj stratifikaciji iz funkcionalističke perspektive. Durkheim je, kao i Davis i Moore, no pola stoljeća ranije, opisao socijalnu stratifikaciju kao nužnu komponentu društvene stabilnosti i kohezije. Durkheim je tvrdio da različite uloge u društvu zahtijevaju različite razine vještina i odgovornosti. Kako bi se osiguralo da su te uloge učinkovito ispunjene, društvo mora ponuditi različite razine nagrada i prestiža. Na primjer, uloga kirurga, koja zahtijeva opsežno obrazovanje i obuku, nagrađena je višim statusom i naknadom od uloga koje zahtijevaju manju razinu stručnosti i odgovornosti.¹⁶

Durkheim je vjerovao da ovaj sustav nejednakih nagrada služi motivaciji pojedinaca za stjecanje vještina i obrazovanja potrebnih za obavljanje složenijih i bitnijih zadataka. Smatrao je da tako društvo samo od sebe stvara sustav u kojem najспособniji pojedinci zauzmu najvažnije uloge, čime društvena stratifikacija pridonosi ukupnoj učinkovitosti i stabilnosti društva. Durkheim je naglasio

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Kuvačić, I., *Funkcionalizacija u sociologiji*, Revija za sociologiju, vol. 20, br. 3-4, 1989., str. 388.

da je ta diferencijacija neophodna za održavanje društvenog poretka, jer stvara osjećaj svrhe i smjera te osigurava da svaki pojedinac zna svoje mjesto i odgovornosti unutar društvene strukture.¹⁷

Spomenuta tri autora pokrili su širok spektar stavova o socijalnoj stratifikaciji, te će se autori koji su došli nakon njih uglavnom naslanjati na učenje nekoga od trojice autora.

2.2 Teorije društvene stratifikacije u 20. stoljeću

Teorije društvene stratifikacije znatno su se razvile od temeljnih ideja koje su predložili Karl Marx, Max Weber i Émile Durkheim. Kasniji teoretičari proširili su i pročistili ove koncepte kako bi se pozabavili složenošću modernih društava te uključili nijansirana razumijevanja društvene nejednakosti. Evolucija misli donijela je razvoj teorija koje razmatraju dodatne društvene kategorije kao što su rasa, spol i seksualnost, kao i sjecišta ovih čimbenika u oblikovanju društvenih hijerarhija.

Intersekcionalnost

Jedan od najznačajnijih napredaka u proučavanju društvene stratifikacije je koncept intersekcionalnosti, koji je uvela Kimberlé Crenshaw kasnih 1980-ih. Intersekcionalnost istražuje kako različiti društveni identiteti — kao što su rasa, spol, klasa i seksualnost — međusobno djeluju kako bi stvorili jedinstvena iskustva potlačenosti i privilegija. Njezina teorija naglašava da se društvene hijerarhije ne mogu u potpunosti razumjeti ispitivanjem svake kategorije zasebno. Na primjer, iskustva crne žene ne mogu se adekvatno objasniti odvojeno razmatranjem rase i spola; umjesto toga, isprepletena priroda ovih identiteta proizvodi različite oblike nepovoljnog položaja. Uvođenje pojma intersekcionalnost dovelo je do velikog zaokreta u opisivanju, a posebno u istraživanju socijalne stratifikacije. Marxova podjela svih ljudi u samo dvije klase te težnja da se stvori besklasno društvo s ovom se teorijom sve više približila zaboravu. Intersekcionalnost je sveobuhvatnija analiza društvene stratifikacije koja objašnjava preklapanje i kumulativne učinke različitih društvenih identiteta.¹⁸

¹⁷ *Ibid.* str. 389.

¹⁸ LibreTexts, *Social Stratification and Intersectionality*, dostupno na: https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Social_Justice_Studies/Race_and_Ethnic_Relations_in_the_U.S.%3A_A_n_Intersectional_Approach/01%3A_Introduction_to_Race_and_Ethnic_Relations/1.05%3A_Social_Stratification_and_Intersectionality (21. lipnja 2024.).

Feminističke teorije

Feminističke teorije također su odigrale presudnu ulogu u širenju razumijevanja društvene stratifikacije. Feminističke teorije kritiziraju tradicionalne modele zbog zanemarivanja roda kao temeljne kategorije analize. Članice feminističkog pokreta ističu da patrijarhat i rodne norme značajno doprinose društvenoj nejednakosti. Oni analiziraju kako se rod isprepliće s drugim društvenim kategorijama kako bi proizveli složene sustave dominacije i podređenosti. Na primjer, feminističke teoretičarke ispituju kako ekonomske strukture, kulturne prakse i institucionalne politike održavaju rodne nejednakosti i kako te nejednakosti različito doživljavaju žene različitih rasa, klasa i seksualnih orijentacija. Iako su feminističke teorije pružile različite sociološke uvide i iz njih je potekao velik broj istraživanja, po pitanju socijalne stratifikacije, dogodilo se osiromašenje. Jednako kao što je Marx pokušao svesti kompletno stanovništvo na bogate i siromašne te je svoju analizu društva temeljio isključivo na ekonomskim čimbenicima, tako su i feminističke teoretičarke svele društvenu nejednakost isključivo na spolne čimbenike, a interseksionalnost su upotrijebile kako bi se razlika u spolu sagledala s različitih strana.¹⁹

Kritička rasna teorija

Kritička teorija rase (CRT) nudi još jednu važnu perspektivu društvene stratifikacije. Fokusira se na ulogu rase i rasizma u održavanju društvenih nejednakosti. Kritička rasna teorija javila se na američkim pravnim fakultetima krajem 70-tih godina prošloga stoljeća. Zagovaratelji CRT-a tvrde da je rasizam duboko ukorijenjen u pravne sustave i društvene strukture te da utječe na ekonomske, političke i društvene ishode. Naglašava se važnost ispitivanja kako institucionalne prakse i politike stvaraju i održavaju rasne hijerarhije. CRT također istražuje sjecišta rase s drugim društvenim kategorijama, kao što su klasa i spol. I ova teorija, kao i prethodna teorija dovodi do toga da se pojam stratifikacije polarizira na dva kraja. CRT proizlazi prvenstveno kao borba crne rase za ravnopravnost u američkom društvu. Kritičari kritičke rasne teorije smatraju da je najveći nedostatak rasne teorije u tome što konačni rezultat nije jednakost, nego dominacija rase koja je ranije bila potlačena.²⁰

¹⁹ StudySmarter, *Social Stratification Theories*, dostupno na: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/stratification-and-differentiation/social-stratification-theories/> (21. lipnja 2024.).

²⁰ Sawchuk, S., Education Week, *What Is Critical Race Theory, and Why Is It Under Attack?*, 18. svibnja 2021., dostupno na: <https://www.edweek.org/leadership/what-is-critical-race-theory-and-why-is-it-under-attack/2021/05> (21. kolovoza 2024.).

Postkolonijalne i globalne teorije

Postkolonijalne i globalne teorije društvene stratifikacije proširuju analizu na globalnu dinamiku moći i naslijeđe kolonijalizma. Postkolonijalni teoretičari ispituju kako su kolonijalne povijesti i prakse oblikovale suvremene društvene hijerarhije, posebice u bivšim koloniziranim regijama. Oni istražuju kako globalni kapitalizam, imperijalizam i kulturna hegemonija nastavljaju utjecati na obrasce nejednakosti i razvoja. Globalne teorije stratifikacije također razmatraju utjecaj globalizacije na društvene hijerarhije te analiziraju kako transnacionalni procesi, migracije i globalne ekonomske politike doprinose novim oblicima nejednakosti i društvene diferencijacije. Ove perspektive naglašavaju međusobnu povezanost lokalnih i globalnih konteksta u oblikovanju društvene stratifikacije. Globalne teorije uzimaju u obzir znatno više čimbenika nego feministička teorija te kritička rasna teorija. Postkolonijalna teorija temelji se na kritičkoj rasnoj teoriji, no proširuje ju i relativizira polarizaciju na način da prepoznaje i druge stratifikacijske čimbenike osim rase.²¹

Suvremeni višedimenzionalni pristupi

Nadovezujući se na Weberov višedimenzionalni pogled, suvremeni teoretičari razvili su sofisticiranije modele koji integriraju različite dimenzije društvene stratifikacije. Suvremeni modeli priznaju da ekonomski, društveni, kulturni i politički resursi doprinose društvenom položaju pojedinaca. Na primjer, teorija društvenog kapitala Pierrea Bourdieua naglašava ulogu kulturnih i društvenih resursa u održavanju i reprodukciji društvenih hijerarhija. Bourdieu identificira različite oblike kapitala – ekonomski, kulturni, društveni i simbolički – koje pojedinci koriste za stjecanje i održavanje statusa i moći. Ovaj pristup naglašava složenost društvene stratifikacije i višestruke načine na koje se nejednakosti proizvode i održavaju. Karakteristika je suvremenih teorija stratifikacije da nisu usmjereni prema apologiji s jedne strane te borbi protiv stratifikacije s druge strane. Iz tog razloga suvremene su teorije objektivnije i sveobuhvatnije, a metodološki pristup istraživanju daje sve bolje rezultate.²²

²¹ StudySmarter, *Social Stratification Theories*, dostupno na: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/stratification-and-differentiation/social-stratification-theories/> (21. lipnja 2024.).

²² Fanuko, N., *Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bourdieuve teorije ideologije*, Školski vjesnik, vol. 57, br. 1-2, 2008., str. 8–32.

Najpoznatije suvremene teorije stratifikacije su funkcionalizam, teorija konflikta te simbolički interakcionizam.

2.3. Suvremene teorije stratifikacije

2.3.1. Funkcionalizam

Moderni funkcionalisti, poput Talcotta Parsonsa, grade svoje teorije na temeljnim idejama ranijih funkcionalističkih teoretičara poput Émilea Durkheima. Društvenu stratifikaciju vide kao sustav nejednakih nagrada koji koristi društvu u cjelini te osigurava da najsposobniji pojedinci popune najvažnije uloge. Prema ovoj perspektivi, stratifikacija motivira pojedince da steknu potrebne vještine i obrazovanje za obavljanje složenih i bitnih zadataka, te tako pridonosi društvenoj učinkovitosti i stabilnosti. Parsons je tvrdio da društvo koje dobro funkcionira zahtijeva hijerarhijsku strukturu u kojoj se različite pozicije nagrađuju različito na temelju njihove funkcionalne važnosti.²³

Međutim, kritičari funkcionalizma tvrde da ova perspektiva previđa inherentne nejednakosti i neravnoteže moći koje održavaju društvene podjele. Oni tvrde da funkcionalizam nastoji opravdati *status quo* na način da postojeće društvene hijerarhije prikazuje kao prirodne i korisne, a istovremeno previđa činjenicu da postoje društvene skupine koje su ranjive i kojima je potrebna posebna pažnja. Nadalje, funkcionalizam se kritizira zbog nedostatka pozornosti na dinamičke i konfliktne aspekte društvenog života, propuštajući se pozabaviti načinom na koji se moć i prisila koriste za održavanje nejednakih društvenih struktura.

2.3.2. Teorija sukoba

Polazeći od ideja Karla Marxa, suvremeni teoretičari sukoba poput C. Wrighta Millsa i Ralfa Dahrendorfa naglašavaju ulogu moći i prisile u održavanju društvene stratifikacije. Teorija sukoba tvrdi da je društvo sastavljeno od grupa sa sukobljenim interesima, gdje dominantne grupe iskorištavaju i tlače podređene grupe kako bi održale svoj status, resurse i moć. Mills je uveo koncept elite moći, male skupine vojnih, ekonomskih i političkih vođa koji imaju koncentriranu moć i utjecaj na društvene odluke. Dahrendorf je proširio Marxovu analizu te se usredotočio na

²³ Trueman, C. N., The History Learning Site, *Stratification*, 22. svibnja 2015., dostupno na: https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/education-and-sociology/stratification/#google_vignette (9. srpnja 2024.).

odnose autoriteta unutar različitih institucija. Tvrdio je da sukob proizlazi iz inherentnih dispariteta moći unutar tih struktura.²⁴

Kritičari teorije sukoba tvrde da ona prenaglašava ekonomske čimbenike i klasni sukob i posljedično zanemaruje ulogu ideja, vrijednosti i institucija u održavanju stratifikacije. Kritičari smatraju da teorija sukoba može predvidjeti načine na koje kulturne i ideološke sile doprinose održavanju društvenih hijerarhija. Neki kritičari tvrde da teorija sukoba može biti pretjerano deterministička te implicira da je društvena promjena prvenstveno potaknuta ekonomskim borbama i borbama za moć, bez dovoljnog razmatranja drugih izvora društvene transformacije.²⁵

2.3.3. Simbolički interakcionizam

Simbolički interakcionizam, kojeg je prvi uveo i opisao Erving Goffman, fokusira se na interakcije na mikrorazini koje doprinose društvenoj stratifikaciji. Ovaj pristup ispituje kako pojedinci i grupe koriste simbole, jezik i svakodnevne interakcije za stvaranje i jačanje društvenih hijerarhija. Goffmanova dramaturška analiza, na primjer, istražuje kako ljudi upravljaju svojom samoprezentacijom u društvenim interakcijama kako bi prenijeli status i identitet. Simbolički interakcionisti proučavaju značenja i tumačenja koja pojedinci pridaju društvenim ulogama i kako ta značenja oblikuju njihovo ponašanje i društvene odnose.

Kritičari simboličkog interakcionizma tvrde da ovaj pristup može zanemariti veće strukturne sile koje oblikuju društvenu stratifikaciju jer se usredotočuje na pojedinačne interakcije i subjektivna iskustva. Simbolički interakcionizam može predvidjeti šire društvene, ekonomske i političke kontekste koji utječu i ograničavaju ponašanje pojedinca. Kritičari smatraju i da, iako simbolički interakcionizam pruža razumijevanje procesa stvaranja značenja i formiranja identiteta, on može ponuditi ograničena objašnjenja za postojanost i reprodukciju sustavnih nejednakosti u društvu.

Moglo bi se reći kako suvremeni pristupi prave odmak od pristupa 19. i 20. stoljeća na način da puno manje ističu granice i podjele.

²⁴ Andres, L., *Stratification: Functional and Conflict Theories*, u: Wright, E. O. (ur.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, Wiley, 19. studenoga 2019., dostupno na: <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeoss271.pub2> (9. srpnja 2024.).

²⁵ *Ibid.*

3. DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA U SUVREMENIM DRUŠTVIMA

Društvena stratifikacija u suvremenim društvima odnosi se na strukturiranu nejednakost koja proizlazi iz hijerarhijskog rasporeda pojedinaca i grupa na temelju čimbenika kao što su bogatstvo, prihod, obrazovanje, zanimanje ili društveni status. Za razliku od prošlosti, gdje je stratifikacija često bila kruta i određena rođenjem (npr. u kastinskim sustavima ili feudalnim društvima), moderna stratifikacija je fluidnija, ali još uvijek značajno utječe na životne prilike pojedinaca i društvenu mobilnost.²⁶

Prema primjerima iz prethodne rečenice mogu se izdvojiti neke vrste socijalne stratifikacije koje su najčešće u razvijenijim društvima današnjice.

Ekonomska klasa ostaje primarna dimenzija stratifikacije, s pojedincima kategoriziranim u različite klase kao što su viša klasa, srednja klasa i radnička klasa na temelju prihoda, bogatstva i statusa zanimanja. Ekonomske razlike postale su izraženije u mnogim društvima, što dovodi do povećanja jaza između bogatih i siromašnih. Kretanje kroz ekonomske klase danas je jednostavnije nego inače, no financijske predispozicije još su uvijek vrlo važne za položaj u društvu.²⁷

Obrazovanje je specifična odrednica društvene stratifikacije jer često služi i kao uzrok i kao posljedica ekonomske nejednakosti. Pristup kvalitetnom obrazovanju značajno se razlikuje među različitim društvenim skupinama, a viša obrazovna postignuća obično su povezana s boljim mogućnostima zaposlenja, višim prihodima i višim društvenim statusom. Obrazovanje je specifično po tome što je ono nerijetko most između razina stratifikacije.²⁸

Obrazovanje je vrlo često temelj još jednoj odrednici stratifikacije – zanimanju. Zanimanja su stratificirana na temelju njihove percipirane vrijednosti, razine vještina i naknade. Stručne i rukovodeće pozicije općenito se smatraju višim statusom, dok se fizički rad i poslovi u uslužnoj djelatnosti smatraju nižim statusom. Prestiž povezan s određenim zanimanjima jača društvene razlike.²⁹

²⁶ Wikipedia, *Social stratification*, dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification (1. kolovoza 2024.).

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

Globalizacija i tehnološki napredak dodali su nove slojeve složenosti društvenoj stratifikaciji. Globalna ekonomija je pojačala ekonomske nejednakosti unutar i između zemalja. Dok je globalizacija stvorila nove prilike i neke izvukla iz siromaštva, neke je razlike povećala, posebno u pogledu pristupa resursima, poslovima i obrazovanju. Mogućnost izvoza radne snage za neke je stvorio velike prilike, no za druge je stvorio temelj za stvaranje još većih društvenih razlika.³⁰

Iako u suvremenim društvima većina ljudi ima pristup tehnologiji i dalje postoje skupine i države kojima je vrlo ograničen pristup modernim tehnološkim dostignućima. Pristup suvremenoj tehnologiji nužan je preduvjet za smanjenjem raslojavanja. Suvremena demokratska društva omogućuju pojedincu da se kreće kroz društvene slojeve, no može se govoriti o globalnoj stratifikaciji prema kojoj se stvara velik jaz između naroda koji su bogati i naroda koji su siromašni.³¹

Suvremeno shvaćanje društvene stratifikacije također naglašava ulogu intersekcionalnosti, koja ispituje kako se različiti oblici diskriminacije i nejednakosti - poput onih koji se temelje na rasi, spolu, klasi i seksualnosti - međusobno presijecaju i spajaju. Jedan od središnjih izazova u rješavanju društvene stratifikacije danas je postojanost strukturalnih nejednakosti koje ograničavaju društvenu mobilnost. Unatoč idealu meritokracije u mnogim suvremenim društvima, i dalje postoje značajne prepreke koje sprječavaju jednake mogućnosti za sve. Kritičari tvrde da neoliberalne politike, koje naglašavaju tržišno vođene pristupe i individualnu odgovornost, često pogoršavaju, a ne smanjuju društvene nejednakosti. Štoviše, koncentracija bogatstva i moći među malom elitom izaziva zabrinutost zbog narušavanja demokratskih vrijednosti i društvene kohezije.³²

3.1. Dimenzije društvene stratifikacije

3.1.1. Ekonomska stratifikacija

Kako je ranije istaknuto, ekonomska stratifikacija najčešći je oblik stratifikacije te je jedan od prvih oblika stratifikacije koji je prepoznat. Temelj za razumijevanje ekonomske stratifikacije bila je teorija koju je razvio Karl Marx. Velik broj teorija razvijao se kao reakcija na Marxovu teoriju. U

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*

posljednjih dvadesetak godina pojavilo se nekoliko novih teorija koje opisuju problem ekonomske stratifikacije.

Koncept kapitala Pierrea Bourdieua

Pierre Bourdieu, francuski sociolog, proširio je koncept ekonomske klase uvodeći ideju različitih oblika kapitala: ekonomskog, društvenog, kulturnog i simboličkog.

- Ekonomski kapital odnosi se na materijalno bogatstvo i financijske resurse.
- Društveni kapital uključuje mreže i veze koje pojedinci mogu iskoristiti za društvenu ili ekonomsku dobit.
- Kulturni kapital uključuje obrazovanje, vještine i kulturno znanje koje može poboljšati nečiju društvenu mobilnost.
- Simbolički kapital se odnosi na prestiž i priznanje.³³

Bourdieu je tvrdio da su ti različiti oblici kapitala često međusobno povezani i da se mogu pretvoriti jedan u drugi čime mogu pridonijeti nečijem ukupnom društvenom položaju. Na primjer, pojedinci s visokim kulturnim kapitalom (npr. visokim obrazovanjem ili istančanim ukusom) mogu imati bolje izgleda za posao, što dovodi do povećanog ekonomskog kapitala. Bourdieuov rad naglašava kako ekonomska klasa djeluje u interakciji s drugim oblicima kapitala kako bi održala i reproducirala društvene nejednakosti kroz generacije.

Klasna analiza Erika Olina Wrighta

Erik Olin Wright, neomarksistički sociolog, razvio je nijansiranu klasnu analizu koja uključuje elemente i marksističke i weberijanske misli. Wright se usredotočio na koncept „kontradiktornih klasnih lokacija“, koji se odnosi na ideju da pojedinci mogu zauzimati položaje koji se ne uklapaju uredno u tradicionalne marksističke kategorije buržoazije ili proletarijata.³⁴

Na primjer, menadžeri ili vlasnici malih poduzeća mogu imati određenu kontrolu nad sredstvima za proizvodnju ili nad radom drugih, ali su također podložni autoritetu kapitalista više razine.

³³ Fanuko, N., *Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije*, op. cit. u bilj. 3, str. 32

³⁴ Palheta, U. G., *Novi Plamen, Erik Olin Wright: obnova marksizma*, 10. srpnja 2019., dostupno na: <https://www.noviplamen.net/glavna/erik-olin-wright-obnova-marksizma/> (5. kolovoza 2024.).

Wrightova analiza omogućuje složenije razumijevanje klasnih struktura u suvremenim kapitalističkim društvima, priznajući postojanje posrednih i dvosmislenih klasnih pozicija.³⁵

Teorije o sve većim ekonomskim razlikama

Posljednjih desetljeća sociolozi su se usredotočili na rastuće ekonomske razlike u suvremenim društvima. Thomas Piketty, francuski ekonomist, dao je značajan doprinos na ovu temu svojim radom o nejednakosti dohotka. U svojoj knjizi *Capital in the Twenty-First Century*, Piketty tvrdi da stopa povrata na kapital (npr. investicije, nekretnine) ima tendenciju nadmašiti stopu gospodarskog rasta, što dovodi do povećanja koncentracije bogatstva među najbogatijim pojedincima. Takva dinamika pogoršava ekonomsku nejednakost i dovodi u pitanje pojam meritokracije, gdje pojedinci uspijevaju isključivo na temelju talenta i truda.³⁶

Pikettyjev rad naglašava kako ekonomska klasa ostaje središnja dimenzija stratifikacije, posebice kako nejednakost u bogatstvu postaje sve izraženija. On se zalaže za politike kao što su progresivno oporezivanje i preraspodjela bogatstva kako bi se riješio sve veći jaz između bogatih i siromašnih.³⁷

Unatoč ovim teorijama koje prepoznaju sve veću socijalnu stratifikaciju baziranu na ekonomskim razlikama, postoje i optimistične teorije.

Teorija ljudskog kapitala

Teorija ljudskog kapitala, iako prvenstveno ekonomska teorija, može se smatrati optimističnom u pogledu društvene stratifikacije. Teorija ljudskog kapitala zastupa tezu da pojedinci mogu poboljšati svoj društveni i ekonomski položaj ulaganjem u svoje obrazovanje, vještine i znanje - što se naziva ljudski kapital.³⁸

Teorija implicira da društvena stratifikacija može dovesti do ekonomske učinkovitosti, jer potiče pojedince da steknu vještine koje su najpotrebnije na tržištu rada, čime se pridonosi gospodarskom rastu i razvoju.³⁹

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Cassidy, J., *The New Yorker*, *Piketty's Inequality Story in Six Charts*, 26. ožujka 2014., dostupno na: <https://www.newyorker.com/news/john-cassidy/pikettrys-inequality-story-in-six-charts> (5. kolovoza 2024.).

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Ross, S., *Investopedia*, *What Is the Human Capital Theory and How Is It Used?*, 17. rujna 2023., dostupno na: <https://www.investopedia.com/ask/answers/032715/what-human-capital-and-how-it-used.asp> (5. kolovoza 2024.).

³⁹ *Ibid.*

Neki sociolozi i ekonomisti ističu mogućnost uzlazne društvene mobilnosti kao pozitivan aspekt stratifikacije. Ideja je da u otvorenom društvu pojedinci nisu striktno vezani klasom u kojoj su rođeni. Umjesto toga, mogu napredovati na društvenoj ljestvici kroz naporan rad, talent i obrazovanje.⁴⁰

Ova perspektiva smatra da društva koja nude jednake mogućnosti za obrazovanje i napredovanje u karijeri pružaju okvir u kojem društvena stratifikacija može biti promjenjiva i utemeljena na zaslugama. U takvim društvima stratifikacija se smatra manje rigidnom i više se temelji na individualnim postignućima, a ne na pripisanom statusu (kao što je rasa ili obiteljsko porijeklo).⁴¹

Za razliku od autora koji su opravdavali socijalnu stratifikaciju, suvremene optimistične teorije zastupaju tezu da stratifikacija postoji, no da ju je moguće nadvladati. Kao predispoziciju za prevladavanje nejednakosti prepoznati su trud, rad i obrazovanje. Kritičari tvrde da te perspektive obično previđaju strukturne nejednakosti, neravnoteže moći i prepreke koje ograničavaju jednake mogućnosti za sve pojedince.⁴²

Ekonomska klasa ostaje primarna dimenzija društvene stratifikacije, s dubokim implikacijama na životne šanse pojedinaca i društvenu mobilnost.

3.1.2. Društvena stratifikacija (obrazovanje i zanimanje)

Suvremene teorije društvene stratifikacije usredotočuju se na složene i višestране načine na koje obrazovanje i zanimanja doprinose društvenoj nejednakosti i mobilnosti u modernim društvima. Teorije često ispituju kako se obrazovna postignuća, profesionalni status i pristup resursima presijecaju kako bi ojačali ili doveli u pitanje postojeće društvene hijerarhije. Tema obrazovanja kao potencijala da se prevlada stratifikacija usko je povezana s temom ekonomske stratifikacije, no ipak se radi o odvojenim teorijama.

Kredencijalizam

Kredencijalizam ili edukacijska inflacija je kritički koncept u sociologiji koji ispituje sve veći naglasak na obrazovnim kvalifikacijama kao ključnim odrednicama profesionalnog i društvenog statusa. Kredencijalizam uči da vrijednost koja se pridaje vjerodajnici (diplomi, svjedodžbi ili

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

općenito papiru) često nadilazi njihovu stvarnu važnost za učinak na poslu, što dovodi do pretjeranog oslanjanja na formalno obrazovanje kao mjeru kompetencije. Sociolozi koji zastupaju kredencijalizam prepoznali su kako je velik broj diploma za neko zanimanje postao ključna stepenica za nemogućnost napredovanja na nekom području. Ovaj je koncept usko povezan s idejom Maxa Webera o društvenoj zatvorenosti, koja sugerira da je pristup profesijama često ograničen na one koji ispunjavaju posebne obrazovne zahtjeve.⁴³

Kulturni kapital i društvena reprodukcija

Teoriju kulturnog kapitala Pierrea Bourdieua autor je razvio kao nadopunu svoje teorije o kapitalu. Bourdieu je uveo koncept kulturnog kapitala koji obuhvaća znanje, vještine, obrazovanje i druge prednosti koje osoba posjeduje, čime joj se daje viši status u društvu. Tvrdio je da je kulturni kapital ključni čimbenik u obrazovnom uspjehu, jer pojedinci iz viših društvenih klasa obično posjeduju kulturni kapital koji je u skladu s dominantnom kulturom u obrazovnim institucijama. Ovakav raspored daje im značajnu prednost pred onima iz nižih društvenih klasa. Bourdieuova teorija društvene reprodukcije tvrdi da obrazovni sustavi imaju vrlo veliku ulogu u održavanju društvenih hijerarhija prenošenjem kulturnog kapitala na sljedeću generaciju. Posljedično, socijalna stratifikacija se održava kroz generacije, s vjerojatnijim uspjehom u školi i prestižnim profesijama za djecu iz imućnih obitelji, čime se dodatno učvršćuje postojeći društveni poredak. Zanimljivo je primijetiti kako je autor prepoznao obrazovanje kao jednu od najvećih zapreka jednakosti.

Teorije profesionalizacije

Teorije profesionalizacije istražuju procese kroz koje se određena zanimanja razvijaju u priznata zanimanja, zajedno s utvrđenim normama, standardima i zahtjevima kojima je potrebno udovoljiti kako bi se netko mogao baviti nekim zanimanjem. Teorije profesionalizacije opisuju da profesionalizacija pridonosi društvenoj stratifikaciji stvaranjem razlika između profesija i drugih vrsta poslova. Kako određena zanimanja postaju profesionalizirana, često postavljaju zahtjeve za formalnim obrazovanjem i certifikacijom, što može ograničiti pristup tim područjima. Ovaj proces društvenog zatvaranja, koncept koji je također opisao još Max Weber, pomaže održati ekskluzivnost i viši status određenih profesija. Rezultat je stratificirano tržište rada, gdje

⁴³ Edwards, M., *Credentialism in Sociology: An Outline and Explanation*, *General Sociology*, 17. siječnja 2024.,, dostupno na: <https://easysociology.com/general-sociology/credentialism-in-sociology-an-outline-and-explanation/> (9. kolovoza 2024.).

profesionalni status postaje ključna odrednica društvene klase. Profesionalizacija također često dovodi do povećanja statusa, autonomije i moći za pojedince unutar nekih profesija.⁴⁴

Globalizacija i ekonomija znanja

Globalizacija i uspon ekonomije znanja značajno su utjecali na suvremene teorije društvene stratifikacije, posebice u odnosu na obrazovanje i zanimanja. Te teorije ispituju kako su globalne ekonomske promjene preoblikovale tržišta rada i društvenu hijerarhiju te tako doveli do novih oblika stratifikacije. Globalizacija tržišta rada stvorila je sve veći jaz između visokokvalificiranih zanimanja koja se temelje na znanju i niskokvalificiranih, nesigurnih poslova. Obrazovanje je postalo sve kritičnije u određivanju tko može pristupiti unosnijim globalnim profesijama, jer su specijalizirane vještine i visoko obrazovanje često potrebni za uspjeh u gospodarskom smislu. Kao rezultat toga, potražnja za visokim obrazovanjem i stručnim kvalifikacijama je intenzivirana, što dodatno raslojava društvo na temelju pristupa intelektualnim resursima. Ova promjena je pojačala postojeće nejednakosti, budući da je vjerojatnije da će oni s pristupom boljem obrazovanju i mogućnostima napredovati u globaliziranom gospodarstvu, dok će se drugi možda boriti za postizanje uzlazne mobilnosti.⁴⁵

3.1.3. Politička stratifikacija danas

Suvremene teorije političke stratifikacije istražuju kako su moć, utjecaj i autoritet nejednako raspoređeni među različitim skupinama unutar društva i između različitih država. Te teorije ispituju načine na koje je politička moć koncentrirana u rukama određenih pojedinaca ili skupina, što često dovodi do produžavanja društvenih nejednakosti. Sljedeće su ključne suvremene teorije u ovom području:

Teorija elite

Teorija elita tvrdi da mala grupa moćnih elita kontrolira političku moć i procese donošenja odluka, često na štetu šire populacije. Teorija je prepoznata još u starom Rimu kada ju je opisao Polibije, no danas ju prihvaća velik broj autora. Ova teorija sugerira da je društvo podijeljeno između

⁴⁴ Forsyth, P. B.; Danisiewicz, T. J., *Toward a Theory of Professionalization, Work and Occupations*, vol. 12, br. 1, veljača 1985., str. 60-63.

⁴⁵ Hayes, A., Investopedia, *What Is the Knowledge Economy? Definition, Criteria, and Example*, 15. lipnja 2024., dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/k/knowledge-economy.asp> (9. kolovoza 2024.).

manjine koja ima moć (elite) i većine koja je relativno nemoćna. Elite, koje mogu biti bogati pojedinci, korporativni čelnici ili visoki dužnosnici, mogu oblikovati politike i utjecati na vladine odluke na načine koji održavaju njihovu dominaciju. Kritičari teorije elite tvrde da ona previše pojednostavljuje složenost političke moći i zanemaruje potencijal za demokratsko sudjelovanje i društvenu mobilnost. Međutim, teorija ostaje utjecajna u razumijevanju kako strukture moći mogu produžiti političku stratifikaciju.⁴⁶

Pluralizam

Pluralizam nudi suprotno gledište u odnosu na teoriju elite, te tvrdi da je politička moć raspršena kroz širok raspon interesnih skupina i organizacija, umjesto da je koncentrirana u rukama nekoliko elita. Prema teoriji pluralizma, demokracija dopušta zastupanje različitih interesa i niti jedna grupa ne može dominirati političkim procesom. Umjesto toga, razne skupine se natječu za utjecaj, a moć se među njima raspodjeljuje putem pregovora i kompromisa. Dok je pluralizam optimističniji u pogledu raspodjele moći, kritičari tvrde da zanemaruje činjenicu da neke skupine imaju više resursa i pristupa moći od drugih, što dovodi do nejednakih uvjeta. To može rezultirati političkim raslojavanjem, gdje bogatije i organiziranije skupine imaju veći utjecaj na političke odluke.⁴⁷

Teorije usmjerene na državu

Teorije usmjerene na državu usredotočuju se na ulogu same države u stvaranju i održavanju političke stratifikacije. Te teorije tvrde da država nije samo neutralni arbitar suprotstavljenih interesa, već i aktivni čimbenik koji oblikuje i provodi društvene hijerarhije. Država može ojačati ili izazvati postojeće strukture moći, ovisno o tome kako je organizirana i tko je kontrolira. Na primjer, kroz zakone, propise i politike, država može ili ovjekovječiti dominaciju određenih skupina ili promicati veću jednakost. Teorije usmjerene na državu naglašavaju važnost razumijevanja uloge države u političkoj stratifikaciji, posebice u načinu na koji ona djeluje s drugim društvenim silama poput kapitalizma i globalizacije.⁴⁸

⁴⁶ Maloy, J. S., Encyclopaedia Britannica, *Elite Theory*, 2022., dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/elite-theory> (9. kolovoza 2024.).

⁴⁷ Léon, M. B.; Léons, W., *The Utility of Pluralism: M. G. Smith and Plural Theory*, American Ethnologist, vol. 4, br. 3, kolovoz 1977., str. 559–575.

⁴⁸ Wikipedia, *Social stratification*, dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification (1. kolovoza 2024.).

Marksističke i neomarksističke teorije

Marksističke i neomarksističke teorije političke stratifikacije usredotočuju se na odnos između ekonomske klase i političke moći. Prema tim teorijama, država je prvenstveno instrument vladajuće klase, koji služi za održavanje i legitimiranje postojeće klasne strukture. Marksistička teorija tvrdi da politička moć proizlazi iz ekonomske moći, pri čemu oni koji kontroliraju sredstva za proizvodnju kontroliraju i državu. Neomarksisti, kao što je Antonio Gramsci, proširuju to te opisuju kako se kulturne i ideološke sile, poput medija i obrazovanja, koriste za održavanje dominacije vladajuće klase. Spomenute teorije naglašavaju načine na koje je politička stratifikacija duboko isprepletena s ekonomskim nejednakostima.⁴⁹

Globalizacija i političko raslojavanje

Globalizacija je uvela nove dimenzije političkog raslojavanja, posebice kroz sve veći utjecaj globalnih institucija, multinacionalnih korporacija i transnacionalnih mreža. Globalni akteri ponekad mogu zasjeniti nacionalne vlade u oblikovanju politika i političkih odluka, što dovodi do novog oblika stratifikacije u kojem globalne elite imaju značajnu moć. Osim toga, globalizacija je pridonijela porastu populističkih pokreta, koji se često javljaju kao odgovor na percipirane gubitke nacionalnog suvereniteta i ekonomske sigurnosti. Ti pokreti odražavaju načine na koje globalizacija može pogoršati političko raslojavanje, pri čemu se određene skupine osjećaju sve obespravljenije i marginaliziranije u globalnom političkom poretku.⁵⁰

3.2. Društvena mobilnost

Društvena mobilnost odnosi se na sposobnost pojedinaca ili grupa da se kreću unutar društvene hijerarhije, često mjerenu u smislu promjena u prihodima, zanimanju ili obrazovanju. To je ključni koncept u sociologiji, koji odražava stupanj do kojeg društvo dopušta ili olakšava kretanje kroz različite društvene slojeve. Društvena mobilnost može biti uzlazna (poboljšanje društvenog statusa) ili silazna (gubljenje društvenog statusa) i na nju utječu različiti čimbenici, uključujući obrazovanje, ekonomske politike, društvene mreže i obiteljsko porijeklo.⁵¹

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Social Mobility, Encyclopaedia Britannica*, napisali i provjerili urednici Encyclopaedia Britannica, dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/social-mobility> (9. kolovoza 2024.).

Društvena mobilnost se najčešće mjeri u smislu ekonomskih promjena, kao što su varijacije u dohotku ili bogatstvu. Zanimanje je još jedna značajna mjera, koja se često analizira i kvantitativnim i kvalitativnim metodama. Dok je obično u fokusu ekonomska mobilnost, neke studije također istražuju mobilnost kroz prizmu društvene klase. Društvena mobilnost može se kategorizirati kao unutargeneracijska, koja se događa unutar iste generacije, ili međugeneracijska, koja se odvija kroz različite generacije. Intrageneracijska mobilnost, gdje pojedinac prelazi od velikog siromaštva do velikog bogatstva relativno je rijetka. Češća je međugeneracijska uzlazna mobilnost, gdje djeca ili unuci postižu bolje ekonomske okolnosti od svojih roditelja ili baka i djedova. U Sjedinjenim Državama ovaj se oblik mobilnosti često smatra kamenom temeljcem američkog sna, iako dokazi pokazuju da SAD ima niže razine međugeneracijske mobilnosti u usporedbi s većinom drugih zapadnih zemalja.⁵²

Mobilnost se također može shvatiti u smislu relativne ili apsolutne mobilnosti. Apsolutna mobilnost mjeri napredak osobe u područjima kao što su obrazovanje, zdravlje, stanovanje, prihod i prilike za posao, uspoređujući ga s početnom točkom, obično prethodnom generacijom. Kako tehnološki i ekonomski napredak dovode do viših razina prihoda i poboljšanih životnih uvjeta, ljudi diljem svijeta općenito žive bolje nego u prošlosti, što ukazuje na trend apsolutne mobilnosti. Relativna pokretljivost, s druge strane, procjenjuje pokretljivost osobe u usporedbi s drugima unutar iste skupine. U naprednijim gospodarstvima i zemljama bogatijim i razvijenijim zemljama, apsolutna mobilnost prevladava jer čak i ako osoba ostane u istom relativnom društvenom položaju (bez relativne mobilnosti), ona može doživjeti bolji životni standard zbog ukupnog društvenog napretka.⁵³

Koncept ljepljivosti u društvenoj mobilnosti odnosi se na nedostatak relativne mobilnosti, osobito na ekstremima socioekonomskog spektra. Na nižem kraju, obiteljima možda nedostaju resursi ili prilike potrebne za poboljšanje života njihove djece, što rezultira održavanjem njihovog socioekonomskog statusa kroz generacije. Nasuprot tome, na višoj razini, bogati roditelji mogu osigurati resurse i prilike potrebne kako bi osigurali da njihova djeca zadrže svoj visoki status.⁵⁴

⁵² *Ibid.*

⁵³ OECD, *Social Mobility and Equal Opportunity*, 2023., dostupno na: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/social-mobility-and-equal-opportunity.html> (21. kolovoza 2024.).

⁵⁴ *Ibid.*

3.2.1. *Socijalni status*

Društvena mobilnost usko je povezana s ukupnom strukturom društvenih statusa i zanimanja unutar društva. Raspon različitih društvenih položaja i način na koji su ti položaji povezani ili se međusobno preklapaju, tvori društvenu strukturu koja određuje mobilnost. Analiza društvene stratifikacije Maxa Webera naglašava složenost strukture na način da ju kategorizira u ekonomski status, prestiž i moć. Ove dimenzije služe kao neovisne varijable koje utječu na društvenu mobilnost u različitim kontekstima i vremenima. Štoviše, čimbenici kao što su spol, rasa, etnička pripadnost i dob, koji također doprinose društvenom statusu i klasnoj nejednakosti, imaju značajnu ulogu u oblikovanju prilika za društvenu mobilnost.⁵⁵

Obrazovanje se često smatra ključnim putem za uzlaznu društvenu mobilnost jer nudi pojedincima priliku da poboljšaju svoj društveni status bez obzira na to s koje početne točke kreću. Međutim, u kojoj mjeri obrazovanje može olakšati društvenu mobilnost uvelike utječu postojeća stratifikacija društvenih klasa i imovinska nejednakost. Također, kako je istaknuto prema promišljanjima brojnih autora, obrazovanje može biti i kamen spoticanja za društvenu mobilnost. Društvena klasa djeteta i socioekonomski status obitelji značajno utječu na njegov pristup kvalitetnom obrazovanju i njegov potencijal za uspjeh. Istraživanja pokazuju da do pete godine života djeca iz niže, srednje i više klase već pokazuju značajne razlike u kognitivnim vještinama. Te se razlike samo povećavaju kako djeca odrastaju, a razlika u akademskom uspjehu i stopi diplomiranja između studenata s visokim i niskim primanjima s vremenom se povećava.⁵⁶

Posljednjih desetljeća javlja se rastuća nejednakost koja je otežala djeci iz nižih socioekonomskih sredina postizanje uzlazne mobilnosti. Statistike pokazuju da je daleko vjerojatnije da će dijete rođeno u kvintilu s najnižim dohotkom ostati u tom kvintilu kao odrasla osoba nego prijeći u kvintil s najvišim dohotkom. Nasuprot tome, mnogo je vjerojatnije da će djeca rođena u kvintilu s najvišim prihodom zadržati svoj visoki status u odrasloj dobi.⁵⁷

Jedno od objašnjenja ove postojanosti nejednakosti je razlika u stilovima roditeljstva među društvenim klasama. Roditelji iz niže i radničke klase, često manje obrazovani i s manje sredstava,

⁵⁵ Wikipedia, *Social Status*, 2023., dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_status (12. kolovoza 2024.).

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Grusky, D. B.; Hauser, R. M., *Comparative Social Mobility Revisited: Models of Convergence and Divergence in 16 Countries*, *American Sociological Review*, vol. 49, br. 1, veljača 1984., str. 22-25.

obično provode manje vremena u bavljenju aktivnostima koje potiču kognitivni razvoj njihove djece. Ovaj roditeljski pristup, poznat kao postignuće prirodnog rasta, u suprotnosti je s kulturnim kultiviranjem koje prakticiraju roditelji iz srednje i više klase, koji su više uključeni u obrazovanje i izvannastavne aktivnosti svoje djece. Te razlike u ranim životnim iskustvima doprinose dugoročnim obrazovnim i društvenim prednostima koje uživaju djeca iz bogatijih obitelji.⁵⁸

U konačnici, djetetove šanse za društvenu pokretljivost uvelike određuje obitelj u kojoj je rođeno. Razlike u pristupu obrazovanju i obrazovnim rezultatima postale su izraženije, a državnim institucijama najviše razine sve više dominiraju studenti iz najvišeg socioekonomskog soja. Ovaj obrazac naglašava značajnu ulogu koju obiteljsko podrijetlo ima u oblikovanju obrazovnih mogućnosti i, posljedično, izgleda za društvenu mobilnost. Roditeljski stilovi koji prevladavaju u obiteljima s nižim primanjima, u kombinaciji sa sustavnim nejednakostima u obrazovanju, stvaraju značajne prepreke akademskom uspjehu i napredovanju za mnogu djecu.⁵⁹

Na društvenu mobilnost utječu različiti oblici kapitala, što je opisao francuski sociolog Pierre Bourdieu, koji je razlikovao ekonomski, društveni i kulturni kapital. Bourdieuovo istraživanje također je istaknulo kako okruženje u kojem je pojedinac odrastao značajno utječe na akumulaciju kulturnih resursa, što zauzvrat utječe na obrazovni uspjeh. Na primjer, djeca odgojena u roditeljskom stilu poznatom kao usuglašena kultivacija često razvijaju osjećaj prava koji ih potiče da budu više angažirani u obrazovnom okruženju. Ovaj angažman, poput postavljanja pitanja i aktivnog sudjelovanja u nastavi, ima tendenciju privući pozitivnu pozornost nastavnika, čime se poboljšavaju njihovi obrazovni rezultati. Nasuprot tome, pristup prirodnog rasta, češći među obiteljima radničke klase, manje se fokusira na razvoj individualnih talenata, a više na svakodnevno preživljavanje. Djeca odgajana na ovaj način mogu biti manje sklona osporavanju autoriteta ili aktivnom sudjelovanju u učionici, što može dovesti do sukoba između očekivanja doma i škole. Unatoč tim izazovima, djeca iz radničke klase mogu imati koristi od jačih lokalnih društvenih mreža, bližih odnosa s proširenom obitelji i manje strukturiranog, autonomnijeg iskustva u djetinjstvu.⁶⁰

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

U manje razvijenim zemljama, razlike u društvenoj mobilnosti dodatno su komplicirane rasnim i etničkim čimbenicima. Manjinske skupine, osobito u muslimanskim i hinduističkim zemljama, često imaju slabiji akademski uspjeh u usporedbi sa svojim vršnjacima, čak i kada se uzmu u obzir čimbenici poput socioekonomskog statusa i standardiziranih rezultata testova. Ova uporna loša izvedba pripisuje se nedostatku različitih oblika kapitala, no prvenstveno religijskog i kulturološkog. Pojava rasne diskriminacije prisutna je čak i u razvijenijim zemljama u kojima je multikulturalnost prisutna stoljećima.⁶¹

Ljudski kapital, koji obuhvaća vještine, sposobnosti i znanje koje pojedinci posjeduju, vrlo je važan čimbenik akademskog uspjeha. Fakultetsko obrazovani roditelji, na primjer, mogu ulagati u obrazovanje svoje djece pružanjem obogaćujućih aktivnosti, razumijevanjem školskog sustava i zalaganjem za svoju djecu. Na taj način, obrazovanje, koje bi trebalo biti najvažniji put promjene socijalnog statusa, postaje kamen spoticanja.

3.2.2. Markeri socijalnog statusa

Nekoliko je pokazatelja socijalnog statusa u suvremenim društvima.

Zdravlje

Koncept socijalnog gradijenta u zdravlju naglašava vezu između društvenog statusa osobe i zdravstvenih razlika. Dvije primarne teorije objašnjavaju odnos između zdravlja i društvene pokretljivosti: hipoteza društvene uzročnosti i hipoteza odabira zdravlja. Hipoteza o društvenoj uzročnosti tvrdi da društveni čimbenici, poput ponašanja pojedinca i uvjeta okoline, određuju zdravlje osobe. Nasuprot tome, hipoteza odabira zdravlja sugerira da zdravstveni status osobe određuje njezin društveni položaj. Provedena su mnoga istraživanja kako bi se razumjelo međudjelovanje između socioekonomskog statusa i zdravlja te mnoga donose rezultate koji idu u prilog hipotezi o društvenoj uzročnosti. Iako empirijski dokazi ne podupiru hipotezu odabira zdravlja, neke studije pokazuju da valjanost svake hipoteze može ovisiti o kontekstu u kojem se ispituje odnos između socioekonomskog statusa i zdravlja. Na primjer, hipoteza odabira zdravlja može biti istinita kada se socioekonomski status i zdravlje analiziraju kroz objektiv tržišta rada, gdje zdravlje može utjecati na produktivnost i status zaposlenosti. S druge strane, hipoteza o

⁶¹ Wikipedia, *Social Status*, 2023., dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_status (12. kolovoza 2024.).

društvenoj uzročnosti čini se relevantnijom kada se socioekonomski status i zdravlje razmatraju u smislu obrazovanja i prihoda.⁶²

Obrazovanje

Sustavi socijalne stratifikacije unutar društava ili ometaju ili olakšavaju društvenu mobilnost, a obrazovanje je kritičan alat koji pojedinci mogu koristiti za kretanje između društvenih slojeva. Međutim, politike visokog obrazovanja često su jačale, a ne smanjivale društvenu stratifikaciju. Sve veće razlike u kvaliteti obrazovanja i ulaganju između elitnih i standardnih sveučilišta pridonose smanjenju uzlazne društvene mobilnosti srednje i niže klase. Suprotno tome, viša klasa nastoji se reproducirati, budući da ima resurse za pristup elitnim sveučilištima, održavajući prednosti kroz generacije. Na primjer, roditelji s visokim i srednjim socioekonomskim statusom mogu si priuštiti programe ranog obrazovanja koji poboljšavaju akademski uspjeh njihove djece, te dodatno učvrstiti obrazovne i društvene nejednakosti.⁶³

Stanovanje

Koncept mješovitog stanovanja sugerira da ljudi iz različitih socioekonomskih pozadina mogu živjeti u istom području te potencijalno dopustiti onima s nižim socioekonomskim statusom pristup resursima i društvenim mrežama koje bi mogle olakšati uzlaznu mobilnost. Međutim, istraživanja o mješovitom stanovanju su ograničena, a postojeće studije pokazuju da ono ne promiče učinkovito društvenu mobilnost. Umjesto da potiču značajne interakcije, stanovnici mješovitog stanovanja često sudjeluju samo u površnim razmjenama i skloni su se držati za sebe. Ako se ne riješi, ova društvena izolacija može dovesti do gentrifikacije zajednica. Izvan mješovitog stanovanja, pojedinci s niskim socioekonomskim statusom daju prioritet odnosima ispred kvalitete susjedstva za svoje izgleda za društvenu mobilnost, budući da su njihovi prihodi često nedostatni za pokrivanje osnovnih troškova poput stanarine.⁶⁴

Prihod

⁶² American Psychological Association, *Measuring Socioeconomic Status and Subjective Social Status*, 2015., dostupno na: <https://www.apa.org/pi/ses/resources/class/measuring-status> (13. kolovoza 2024.).

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

Društvene veze s pojedincima s višim prihodima snažan su prediktor mobilnosti prema gore. Međutim, podaci otkrivaju značajnu društvenu segregaciju među ekonomskim skupinama, što ograničava takve veze. Ekonomisti obično koriste koncept ekonomske mobilnosti za procjenu promjena u dohotku, dok se sociolozi usredotočuju na društvenu mobilnost za procjenu promjena u klasnom statusu. Odnos između ekonomske i socijalne mobilnosti ovisi o snazi međugeneracijske veze između klase i prihoda roditelja i djece. Krivulja Great Gatsbyja (Krivulja Velikog Gatsbyja je izraz koji se daje pozitivnom empirijskom odnosu između nejednakosti dohotka poprečnog presjeka i postojanosti dohotka kroz generacije. Dijagram raspršenosti pokazuje korelaciju između nejednakosti dohotka u zemlji i međugeneracijske mobilnosti dohotka (potencijal njezinih građana da postignu uzlaznu mobilnost)) ilustrira da su visoke razine ekonomske nejednakosti povezane s niskim stopama relativne društvene mobilnosti. Teorija ekonomskog očaja sugerira da kako se jaz u dohotku između donjeg i srednjeg sloja povećava, manje je vjerojatno da će oni na dnu ulagati u svoj ljudski kapital jer gube vjeru u svoju sposobnost postizanja uzlazne mobilnosti. To je vidljivo u obrazovnom sustavu, gdje učenici s niskim primanjima koji se bore za poboljšanje svog društvenog statusa mogu napustiti srednju školu, zbog čega više ne vide vrijednost u nastavku svog obrazovanja.⁶⁵

Rasa

Utjecaj rase na društvenu mobilnost ima korijene u kolonijalnoj povijesti. U tijeku je rasprava o tome nastavlja li rasa ometati uzlaznu mobilnost ili je klasa postala značajniji čimbenik. Istraživanje o brazilskoj populaciji, na primjer, otkrilo je da rasna nejednakost prvenstveno utječe na one izvan više klase. Čini se da je rasa prepreka mobilnosti za one koji već nisu u privilegiranom položaju. Druga teorija tvrdi da bi s vremenom klasna nejednakost mogla zamijeniti rasnu nejednakost. Međutim, druge studije pokazuju da rasne razlike i dalje postoje.⁶⁶

Spol

Žene općenito imaju manju društvenu mobilnost od muškaraca, što se djelomično može pripisati nižoj kvaliteti ili nedostatku obrazovanja koje dobivaju. U zemljama kao što je Indija, Iran, Afganistan i drugim siromašnim zemljama, čak i obrazovane žene možda neće koristiti svoje

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

obrazovanje za društveni napredak zbog kulturoloških i tradicionalnih očekivanja koja daju prednost domaćinstvu ispred karijere. U svijetu se djevojčicama često uskraćuje obrazovanje jer obitelji vide veću ekonomsku korist u obrazovanju muškaraca, od kojih se očekuje da uzdržavaju svoje roditelje u starosti, dok se na kćeri gleda kao na financijsku obavezu zbog očekivanja miraza. Štoviše, kada žene uđu u radnu snagu, manje je vjerojatno da će zarađivati iste plaće kao muškarci, a razlike u plaćama mogu postojati i među ženama različitih rasa. Kako bi riješili te rodne nejednakosti, Ujedinjeni narodi uključili su smanjenje rodne nejednakosti kao cilj u svoje Milenijske razvojne ciljeve, iako je ova inicijativa kritizirana jer je preširoka i zbog nedostatka jasnog akcijskog plana.⁶⁷

⁶⁷ *Ibid.*

4. DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA I DEMOKRATSKE VRIJEDNOSTI

Društvena stratifikacija i demokratske vrijednosti međusobno su povezani koncepti. Kad bi neko društvo usvojilo demokratske vrijednosti, bitno bi se umanjile i društvene razlike.

4.1. Sloboda i jednakost u društvu

Sloboda, u kontekstu prava na djelovanje, govor ili mišljenje bez nepotrebnog ograničenja, temeljno je načelo u demokratskim društvima. Sloboda se smatra jednom od temeljnih vrijednosti koje podupiru individualna prava i funkcioniranje slobodnog i otvorenog društva. Koncept slobode je višedimenzionalan, obuhvaća različite aspekte kao što su osobna sloboda, sloboda govora, sloboda mišljenja i potraga za individualnim ciljevima i uvjerenjima.⁶⁸

Neupitno je kako je socijalna stratifikacija prisutna u svim društvima, no u velikom broju društava u svijetu razina slobode je vrlo visoka. U razvijenijim državama svi građani imaju pravo na slobodu.

Pojam slobode vrlo je složen. Može se reći i kako je to pojam koji je vrlo često zloupotrebljavan. Osnovna sloboda je osobna sloboda. Osobna sloboda odnosi se na slobodu pojedinaca da donose odluke o svojim životima. To su odluke poput gdje će živjeti, čime će se baviti na poslu, s kim će se družiti i kako će se izražavati. Ovaj oblik slobode zaštićen je zakonima koji sprječavaju neopravdano uplitanje vlade ili drugih pojedinaca.

Osim osobne slobode, u demokratskim se društvima vrlo često govori o slobodi govora. Sloboda govora je pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i ideja bez straha od vladine cenzure ili kazne. To obuhvaća sposobnost da se javno govori o političkim, društvenim i kulturnim pitanjima, kao i pravo da se kritizira djelovanje i politika vlade. Sloboda govora neophodna je za razmjenu ideja, funkcioniranje demokratskog društva i zaštitu drugih prava.⁶⁹

Još fundamentalnija od slobode govora je sloboda mišljenja. Sloboda mišljenja obuhvaća pravo na držanje i razvijanje osobnih uvjerenja, mišljenja i ideja bez uplitanja. To obuhvaća vjerska

⁶⁸ Giebler, H.; Merkel, W., *Freedom and Equality in Democracies*, International Political Science Review vol. 37, br. 5, 2016., str. 597.

⁶⁹ Giebler, H.; Merkel, W., *Freedom and Equality in Democracies: There Is No Trade-off!*, Social Europe, dostupno na: <https://www.social europe.eu/freedom-equality-democracies-no-trade-off> (13. kolovoza 2024.).

uvjerenja, filozofska stajališta i intelektualne potrage. Sloboda misli usko je povezana sa slobodom savjesti, koja omogućuje pojedincima da slijede svoja moralna i etička uvjerenja.

Svaki čovjek, neovisno o socijalnom statusu mora imati pravo na to da se raste i razvija te da mu jedino ograničenje bude unutarnje prirode. Svako vanjsko ograničenje nužno je i ograničenje slobode. Ovaj aspekt slobode omogućuje pojedincima da slijede svoje vlastite ciljeve, ambicije i životne putove na temelju svojih osobnih uvjerenja i vrijednosti. To uključuje pravo na traženje obrazovanja, izbor karijere, bavljenje hobijima i interesima te rad na osobnim i profesionalnim postignućima. Ta je sloboda neophodna za osobno ispunjenje i samoodređenje.⁷⁰

Sloboda je preduvjet za individualnu autonomiju. Sloboda govora i misli temelj je za demokratsko upravljanje jer omogućuje otvorenu raspravu, razmjenu ideja i mogućnost pozivanja vođa na odgovornost. Bez ovih sloboda društvo ne može funkcionirati kao istinska demokracija. Sloboda mišljenja, govora i djelovanja potiče inovativnost, kreativnost i društveni napredak. Omogućuje pojedincima i skupinama da izazovu *status quo*, zagovaraju promjene i pridonesu razvoju novih ideja i rješenja.⁷¹

Sloboda je usko povezana s ljudskim dostojanstvom jer prepoznaje intrinzičnu vrijednost svakog pojedinca i njegovo pravo da živi u skladu sa svojim uvjerenjima i vrijednostima. Jednaka vrijednost svakog pojedinca najvažniji je preduvjet jednakosti među ljudima.

Iako je sloboda temeljno pravo, ona nije apsolutna. U svakom društvu postoje granice slobode, osobito kada se nečijim djelovanjem ugrožavaju prava i slobode drugih. Načelo da nečija sloboda ne bi trebala uzrokovati štetu drugima. Zakoni postoje kako bi spriječili radnje koje mogu naštetiti drugima, poput nasilja, klevete i poticanja na mržnju. Sloboda se može ograničiti radi održavanja javnog reda i sigurnosti. Na primjer, ograničenja govora koji potiče nasilje ili paniku, ili ograničenja radnji koje ugrožavaju javno zdravlje i sigurnost, općenito su prihvaćena u demokratskim društvima. Sloboda dolazi s odgovornošću da se poštuju prava i slobode drugih. To znači da iako pojedinci imaju pravo izraziti svoje stavove, oni također moraju tolerirati različita mišljenja i uvjerenja.

4.2. Spol, rasa i etnička pripadnost

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

I kvantitativne i kvalitativne društvene varijable često nude značajnu moć objašnjenja u kauzalnim istraživanjima društvene stratifikacije, bilo kao nezavisne varijable ili kao intervenirajuće varijable. Najvažnije intervenirajuće varijable su spol, rasa i etnička pripadnost. Te varijable općenito imaju intervenirajući utjecaj na društveni status i stratifikaciju u velikom dijelu svijeta. Ostale važne varijable obuhvaćaju pripisane i postignute karakteristike, kao što su zanimanje, razine vještina, dob, obrazovanje, obrazovanje roditelja i geografski položaj. Neke od ovih varijabli mogu imati i uzročne i interventne uloge u određivanju društvenog statusa i stratifikacije. Na primjer, dob može izravno utjecati na prihod, budući da premlad ili prestar čovjek naprosto ne mogu obavljati djelatnost produktivnog rada.⁷²

Sociolozi često nastoje kvantificirati ekonomsku stratifikaciju između različitih društvenih kategorija, kao što su muškarci i žene ili pojedinci s različitim razinama obrazovanja. Nedavno je predstavljen indeks stratifikacije kako bi se pokazalo koliko je neko društvo podijeljeno.

Spol

Spol je temeljna društvena karakteristika koja se koristi za razlikovanje pojedinaca. Ima važnu ulogu u sustavima ekonomske, rodbinske i kastinske stratifikacije. Društvene uloge često se oblikuju prema spolnim linijama, a društva se mogu kategorizirati prema pravima i privilegijama danim muškarcima i ženama, posebice u pogledu vlasništva nad imovinom i nasljeđivanja. U patrijarhalnim društvima takva prava obično imaju muškarci, dok u matrijarhalnim društvima te privilegije imaju žene. Podjela rada prema spolu i rodu povijesno je dokumentirana u većini društava i postala je još izraženija s industrijalizacijom. U nekim društvima muškarci primaju veće plaće od žena za obavljanje istog posla, a druge spolne nejednakosti u zapošljavanju pridonose rodnom jazu u plaćama, gdje žene obično zarađuju manje zbog vrste posla i sati rada. Promotri li se manje razvijena društva ili društva u kojima prevladava religijski fundamentalizam, spolne razlike u društvu imaju još značajniji utjecaj. Činjenica je kako stotine milijuna žena još uvijek nema pristup obrazovanju, a deseci milijuna žena ne smiju se slobodno kretati i oblačiti. Broj žena čija je sloboda značajno umanjena zbog spola sve više raste. Ovi faktori vezani uz spol značajno utječu na raspodjelu prihoda, bogatstva i imovine unutar društva.

⁷² Anthias, F., *Gender, Ethnicity and Social Stratification: Rethinking Inequalities*, u: Fenton, S.; Bradley, H. (ur.), *Ethnicity and Economy*, Palgrave Macmillan, London, 2002. str. 64-65.

Rasa

Rasizam obuhvaća i predrasude i diskriminaciju na temelju percipiranih bioloških razlika među skupinama. Manifestira se u društvenim praksama, uvjerenjima ili političkim sustavima u kojima su rase rangirane kao inherentno superiorne ili inferiorne na temelju pretpostavljenih naslijeđenih osobina ili sposobnosti. U takvim sustavima, oni koji pripadaju rasnim skupinama koje se smatraju nepoželjnim često zauzimaju niže društvene položaje i postaju manjine. Te su skupine podvrgnute diskriminatorskoj politici, uključujući asimilaciju, isključivanje, ugnjetavanje, protjerivanje, pa čak i istrebljenje. Otvoreni rasizam izravno utječe na stratifikaciju jer automatski određuje društveni status, kao što je dodjeljivanje statusa roba određenim rasnim skupinama. Prikriveni rasizam, koji prevladava u suvremenim društvima, teže je otkriti, ali još uvijek igra ulogu u raslojavanju jer utječe na prihode, obrazovanje i stambene prilike. I otvoreni i prikriveni rasizam mogu rezultirati strukturnom nejednakošću gdje rasizam postaje institucionaliziran.⁷³

Narodnost

Etničke predrasude i diskriminacija funkcioniraju slično rasnim predrasudama i diskriminaciji. Iako su se rasa i etnička pripadnost povijesno smatrale identičnima ili blisko povezanim, nedavna učenja razlikuju to dvoje. Sada se smatra da se rasa temelji na društveno definiranim, biološki vidljivim karakteristikama, dok se etnička pripadnost temelji na kulturološki naučenim ponašanjima. Etnička identifikacija može uključivati zajedničke kulturne osobine, kao što su jezik, religija i kuhinja. Poput rase, etničke skupine mogu se definirati kao manjine i nedovoljno zastupljene na pozicijama moći, podložne diskriminacijskoj politici većine. Je li etnička pripadnost izravni uzrok stratifikacije ili intervenirajući čimbenik ovisi o razini etnocentrizma, konkurenciji oko resursa i relativnoj moći etničkih skupina u društvu.⁷⁴

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

5. ZAKLJUČAK

Socijalna stratifikacija društvena je pojava koja je dio ljudskog društva. Od kolijevki ljudske civilizacija postojale su društvene piramide iz kojih je bilo vidljivo točno tko zauzima koje mjesto u društvu. I u prošlosti kao i danas postojali su pojedinci koji su se borili protiv stratifikacije. Prvenstveno je bilo potrebno opisati na čemu se stratifikacija bazira kako bi se moglo ustati protiv nje.

Od autora kao što je bio Platon koji je potpuno striktno podijelio društvo, preko Isusa Krista koji je naučavao da su svi ljudi rođeni jednaki, do Karla Marxa koji je zagovarao revoluciju kako bi se uspostavila jednakost, društvena stratifikacija bila je tema koja je inspirirala stotine filozofa. Sve do dvadesetog stoljeća smatralo se kako je stratifikacija nužna. Iako je u proteklih pedesetak godina u razvijenom svijetu napravljen značajan pomak prema smanjenju socijalnih razlika, još uvijek postoje veliki izazovi po tom pitanju.

Obrazovanje koje je dostupno sve većem broju ljudi, globalizacija koja je otvorila granice, Internet na kojemu su svima dostupni jednaki resursi te mnogi drugi preduvjeti vode u smjeru smanjenja razlike u društvu. Suvremene teorije s druge strane navedene fenomene prepoznaju kao najveće zapreke razvoju socijalne jednakosti.

Globalizacija uključuje brzu međunarodnu integraciju koja je rezultat razmjene svjetonazora, proizvoda, ideja i drugih kulturnih aspekata. Napredak u transportu i telekomunikacijama, poput razvoja telegrafa i modernog Interneta, pokretači globalizacije, jer stvaraju sve veću međuovisnost u gospodarskim i kulturnim aktivnostima.

Baš kao što stratificirani klasni sustav postoji unutar nacija, globalna ekonomija otkriva slične nejednakosti u raspodjeli kapitala i resursa među zemljama. Umjesto izoliranih nacionalnih ekonomija, nacije se vide kao sudionici globalne ekonomije. Ovaj globalni ekonomski sustav ima podjelu rada, sa zemljama koje su klasificirane u tri velike skupine: zemlje jezgre, zemlje poluperiferije i zemlje periferije, prema teorijama svjetskih sustava i ovisnosti. Središnje nacije dominiraju i kontroliraju većinu svjetske proizvodnje i uključene su u zadatke visoke razine, kao što su pružanje međunarodnih financijskih usluga. Periferne nacije, s druge strane, kontroliraju malo globalnih sredstava za proizvodnju (čak i kada su unutar njih smještene tvornice) i uglavnom opskrbljuju nekvalificiranu ili niskokvalificiranu radnu snagu. Poluperiferne nacije zauzimaju sredinu, krećući se prema industrijalizaciji i raznolikijim gospodarstvima.

Središnje nacije imaju najviše koristi od viška proizvodnje, dok periferne nacije imaju najmanje. Ključne zemlje često mogu kupovati sirovine i drugu robu od sporednih zemalja po niskim cijenama, dok naplaćuju više cijene za vlastiti izvoz. Globalni sustav rada, vođen radnom arbitražom, omogućuje tvrtkama u središnjim nacijama da iskoriste prednost najjeftinije polukvalificirane i nekvalificirane radne snage u proizvodnim procesima.

U današnjem međusobno povezanom svijetu moguće je prikupljati i analizirati podatke iz gospodarstava diljem svijeta. Iako su mnoga društva postigla značajan napredak prema smanjenju regionalnih nejednakosti u smislu životnog standarda i mogućnosti, i dalje postoje značajni jazovi između najbogatijih i najsiromašnijih i unutar nacija i širom svijeta. Prema izvješću Oxfama iz siječnja 2014., zajedničko bogatstvo 85 najbogatijih pojedinaca na svijetu jednako je bogatstvu najsiromašnijih 50% svjetske populacije, otprilike 4 milijarde ljudi. Nasuprot tome, Svjetska banka je izvijestila da je 2012. oko 21% svjetske populacije, ili otprilike 1,5 milijardi ljudi, živjelo u ekstremnom siromaštvu, zarađujući 1,25 američkih dolara ili manje dnevno. Zygmunt Bauman istaknuo je da je uspon bogatih usko povezan s njihovom sposobnošću da vode visoko mobilni život, napominjući da je „mobilnost postala jedna od najpoželjnijih vrijednosti, a sloboda kretanja, rijedak i nejednako raspoređen resurs, te da će postati ključni čimbenik u raslojavanju u našem kasnom modernom ili postmodernom dobu.“

Povijest je pokazala da revolucija nije put prema jednakosti i slobodi, a isto tako pokazala je i da ako se ljudi ne bore, uvijek će ostati potlačeni i tretirani nejednako. Iako postoje velike poteškoće oko obrazovanja, dostupnosti informacija i tehnološke razvijenosti, činjenica je da su upravo ti fenomeni najviše doprinijeli razvoju ljepšeg, poštenijeg i boljeg svijeta.

6. LITERATURA

1. Hauhart, R. C., *The Davis-Moore theory of Stratification: The Life Course of a Socially Constructed Classic*, *The American Sociologist*, vol. 34, br. 4, 2003., str. 5–24.
2. Cullen, J. B.; Novick, S. M., *The Davis-Moore Theory of Stratification: A Further Examination and Extension*, *American Journal of Sociology*, vol. 84, br. 6, 1979., str. 1424–1437.
3. Bromley, M., *Davis and Moore on Education*, 2019., dostupno na: <https://www.tutor2u.net/sociology/reference/davis-and-moore-on-education> (21. lipnja 2024.).
4. Šporer, Ž., *Društvene klase*, u: Šonje, V. (ur.), *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drustvene-klase> (21. lipnja 2024.).
5. Šporer, Ž., *Stratifikacija*, u: Šonje, V. (ur.), *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stratifikacija> (21. lipnja 2024.).
6. Kuvačić, I., *Funkcionalizacija u sociologiji*, *Revija za sociologiju*, vol. 20, br. 3-4, 1989., str. 385–395.
7. LibreTexts, *Social Stratification and Intersectionality*, dostupno na: https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Social_Justice_Studies/Race_and_Ethnic_Relations_in_the_U.S.%3A_An_Intersectional_Approach/01%3A_Introduction_to_Race_and_Ethnic_Relations/1.05%3A_Social_Stratification_and_Intersectionality (21. lipnja 2024.).
8. *StudySmarter*, *Social Stratification Theories*, dostupno na: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/stratification-and-differentiation/social-stratification-theories/> (21. lipnja 2024.).
9. Sawchuk, S., Education Week, *What Is Critical Race Theory, and Why Is It Under Attack?*, 18. svibnja 2021., dostupno na: <https://www.edweek.org/leadership/what-is-critical-race-theory-and-why-is-it-under-attack/2021/05> (21. kolovoza 2024.).

10. Fanuko, N., *Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bordieouve teorije ideologije*, Školski vjesnik, vol. 57, br. 1-2, 2008., str. 7-41.
11. Trueman, C. N., The History Learning Site, *Stratification*, 22. svibnja 2015., dostupno na: https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/education-and-sociology/stratification/#google_vignette (9. srpnja 2024.).
12. Andres, L., *Stratification: Functional and Conflict Theories*, u: Wright, E. O. (ur.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, Wiley, 19. studenoga 2019., (9. srpnja 2024.).
13. Wikipedia, *Social stratification*, dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_stratification (1. kolovoza 2024.).
14. Palheta, U. G., Novi Plamen, *Erik Olin Wright: obnova marksizma*, 10. srpnja 2019., dostupno na: <https://www.noviplamen.net/glavna/erik-olin-wright-obnova-marksizma/> (5. kolovoza 2024.).
15. Cassidy, J., The New Yorker, *Piketty's Inequality Story in Six Charts*, 26. ožujka 2014., dostupno na: <https://www.newyorker.com/news/john-cassidy/pikettys-inequality-story-in-six-charts> (5. kolovoza 2024.).
16. Ross, S., Investopedia, *What Is the Human Capital Theory and How Is It Used?*, 17. rujna 2023., dostupno na: <https://www.investopedia.com/ask/answers/032715/what-human-capital-and-how-it-used.asp> (5. kolovoza 2024.).
17. Edwards, M., *Credentialism in Sociology: An Outline and Explanation*, *General Sociology*, 17. siječnja 2024.,, dostupno na: <https://easysociology.com/general-sociology/credentialism-in-sociology-an-outline-and-explanation/> (9. kolovoza 2024.).
18. Forsyth, P. B.; Danisiewicz, T. J., *Toward a Theory of Professionalization*, *Work and Occupations*, vol. 12, br. 1, veljača 1985., str. 59–76.
19. Hayes, A., Investopedia, *What Is the Knowledge Economy? Definition, Criteria, and Example*, 15. lipnja 2024., dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/k/knowledge-economy.asp> (9. kolovoza 2024.).
20. Maloy, J. S., Encyclopaedia Britannica, *Elite Theory*, 2022., dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/elite-theory> (9. kolovoza 2024.).

21. Léon, M. B.; Léons, W., *The Utility of Pluralism: M. G. Smith and Plural Theory*, *American Ethnologist*, vol. 4, br. 3, kolovoz 1977., str. 559–575.
22. Encyclopaedia Britannica, *Social Mobility*, napisali i provjerili urednici Encyclopaedia Britannica, dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/social-mobility> (9. kolovoza 2024.).
23. OECD, *Social Mobility and Equal Opportunity*, 2023., dostupno na: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/social-mobility-and-equal-opportunity.html> (21. kolovoza 2024.).
24. Wikipedia, *Social Status*, 2023., dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_status (12. kolovoza 2024.).
25. Grusky, D. B.; Hauser, R. M., *Comparative Social Mobility Revisited: Models of Convergence and Divergence in 16 Countries*, *American Sociological Review*, vol. 49, br. 1, veljača 1984., str. 19-38.
26. American Psychological Association, *Measuring Socioeconomic Status and Subjective Social Status*, 2015., dostupno na: <https://www.apa.org/pi/ses/resources/class/measuring-status> (13. kolovoza 2024.).
27. Giebler, H.; Merkel, W., *Freedom and Equality in Democracies*, *International Political Science Review* vol. 37, br. 5, 2016., str. 594–605.
28. Giebler, H.; Merkel, W., *Freedom and Equality in Democracies: There Is No Trade-off!*, *Social Europe*, dostupno na: <https://www.socialeurope.eu/freedom-equality-democracies-no-trade-off> (13. kolovoza 2024.).
29. Anthias, F., *Gender, Ethnicity and Social Stratification: Rethinking Inequalities*, u: Fenton, S.; Bradley, H. (ur.), *Ethnicity and Economy*